

Dişi bedenler erkek düşünceler mi? Değişen geleneksel köy toplumsal yapısında kadınlar, erkekler ve ataerkil değerler¹

Mehmet Nuri Gültekin*

Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Gaziantep

Geliş tarihi: 08.07.2011
Kabul tarihi: 05.07.2012

Öz: Geleneksel patriyarşinin kendini var ettiği alanlardan ilki, hiç kuşkusuz, kadınlar ve kadın bedenleridir. Erkek egemen değerlerin baskınlığı kadınlara, erkek ya da eril değerleri en az erkekler kadar hatta çoğu kez onlardan daha fazla savunmayı bir zorunluluk olarak dayatır. Erkek kültürün çeşitli geleneksel araçlarla kuvvetlendirildiği bu yapıda kadınların diğer kadınlara ve onların eylemlerine karşı tutumu genellikle, 'erkek' bakış açısını yansıtır. Dolayısıyla evlilikten kadının hane dışında ücretli çalışmasına, erkeklerle ilişkilerden miras paylaşımına ya da "namus" algısından evlilik öncesi flörtlere kadar pek çok konuda kadınların erkek kültürde var olmaya çalışan bireyler olarak ne düşündüklerini görmek önemli olmaktadır. Bu ve buna benzer diğer sorulara verilecek cevapları, kadınların yaşadıkları toplumsal mekân, kültür, sınıf, eğitim gibi pek çok etken belirlemektedir. Gaziantep'te, coğrafi, etnik ve kültürel olarak görünürde farklılıklara sahip olan iki köydeki kadınların bu konulardaki tutumları, bize geleneksel ataerkil toplumsal yapının kadınlar üzerindeki mevcut etkisini görmek açısından da önemli ipuçları sunacaktır.

Anahtar kelimeler: Köy, köylülük, toplumsal değişme, ataerkil değerler, toplumsal cinsiyet

Female bodies, male thoughts? Women, men and patriarchal values in the changing traditional social structure

Abstract: Women and their bodies are, without doubt, the most meaningful arenas in which the patriarchal tradition exists. The domination of masculine values forces women to defend male or masculine values at least as much as men do, in most circumstances more so. In this social structure, reinforced by various instruments of traditional masculine culture, the behaviour and attitudes of women towards other women usually reflect 'male' perspectives. For this reason it is important to see what women –as individuals trying to survive in a dominant masculine culture– think about many subjects, such as marriage, working outside the home, relationships with men,

* Yazışma adresi: Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 27310 Şehitkâmil, Gaziantep (eposta: mngultekin@gmail.com)

¹ Bu makale Gaziantep Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi (BAPYB) tarafından desteklenen "Köylerde Toplumsal Değişimin Dinamikleri: Gaziantep'te Karşılaştırmalı İki Köy İncelemesi" başlıklı projeye dayanmaktadır. Desteklerinden dolayı BAPYB'ne teşekkür ederim.

sharing inheritance with other family members, 'honour' and pre-marital flirtations. Women's social sphere, culture, class, and education largely determine the answers to these and similar questions. New and important data on the effect of the patriarchy's influence on women, independent of their ethnic, geographical and cultural disparities, is provided via a survey conducted in two villages of Gaziantep.

Key words: Village, peasantry, social change, patriarchal values, gender

Giriş

Son yıllarda köylülüğe dair çalışmalar pek çok sebepten dolayı ekonomik yapıdaki değişime daha çok odaklı hale gelmeye başladı. Bu süreç, sadece Türkiye'deki sosyolojinin bir odak değişimi değil, incelenen konunun (köylülüğün) toplumların genel nüfusu içindeki oranının ve mekânsal değişiminin dünyanın diğer bölgelerindeki yansımalarıyla da ilgilidir (Bernstein, 2009:10-11; Köymen 2008, 2009; Ecevit ve diğ., 2009).

Dünyada kentler lehine değişen demografik yapısıyla beraber geride kalan köylülerin yaşadıkları değişim süreci daha az dikkat çeken bir konu haline gelmiştir (Newby, 1983). Köylülüğü karakterize eden temel ekonomik faaliyetlerdeki dönüşümlerin (Aydın, 2002, 2010; Günaydın, 2009) yanı sıra, bu dönüşüm ve değişim sürecinin kültürel ve zihinsel yapıdaki yansımalarına bakmak son derece önemli olacaktır. Zira mekânsal açıdan köy, her ne kadar 'eski' köy özelliklerinden uzak ise 'köylülük' de bir o kadar klasik tanımların ötesinde durumlar arz etmektedir (Akşit, 1998, 1985; Akçay, 1998). Köy toplumunda ilişkilerin, dış toplumsal dünyanın bu sosyal hayata (köye) nüfuz etme derecesinden, köylü kitlelerin iletişim, eğitim, piyasa ya da modern kentsel olgularla temasının artmasına kadar değişik süreçlerden etkilendiğine kuşku yoktur. Değişen ilişkilerin, tutumların ve davranışların en iyi gözlemlenebileceği alanlardan birisi köy toplumsal hayatındaki cinsiyet algıları olmaktadır (Kandiyoti, 1977, 1974; Delaney, 2001). Kadınların kendilerine, çocuklarına, diğer aile bireylerine yahut erkeklere dair tutumlarına ve içinde kültürlendikleri ataerkil zihniyet dünyasının yansımalarına bakmak, değişen-dönüşen veya farklı biçimlere bürünen cinsiyet ilişkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Köylüler arasında kadın ve erkeklerin cinsiyet rollerinin değişimine ya da rol beklentilerine bakmak aynı zamanda geleneksel zihniyet yapısını biçimlendiren ataerkil anlayıştaki dönüşümü görmek (Kandiyoti, 1977) ve bunun diğer olgularla olan bağını ortaya koymak önemli olmaktadır. Daha net bir ifadeyle, köylülüğün maddi hayat koşulları değişirken, bu değişimin toplumsal cinsiyet algısına veya ataerkilliğe yansımalarına odaklanmak ve kadınların erkek egemen değerlerle kendilerini tanımlamalarındaki dönüşümü izlemek gerekmektedir (Hatem, 1987; Delaney, 2001; Kandiyoti, 1974, 1977). Çünkü günümüz koşullarında Türkiye'deki köylülüğü de içeren toplumsal dünyanın, geleneksel, pre-modern öğeler yerine teknik ve bilgi bakımından son derece modern sayılabilecek koşullara sahip olduğu basit gözlemlerle görülebilir hale gelmiştir. Dolayısıyla bu noktada gündelik hayat pratiklerinin belli başlı tutum ve davranışlar üzerinde etkili olması beklenebilmektedir. Bu anlamda, kadınların yaşadıkları sosyal gerçeklikte eş, çocuk ya da akraba olarak 'erkek'leri konumlandırma veya anlamlandırma biçimleriyle, erkeklerin kadınları ele almalarında ciddi değişimlerin yaşanmakta olduğuna kuşku yoktur (Walby, 1997).

Araştırmanın Evreni ve Yöntemi

Buna benzer konuları anlamak amacıyla coğrafi, ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından Gaziantep'e yakın iki köy çalışmasından elde edilen veriler ışığında köylü nüfusun değişen davranış örüntülerine ya da tutumlarına daha yakından bakacağız. Bu kapsamda Gaziantep Şehitkâmil ilçesine bağlı ve kent merkezine 15 kilometre uzaklıkta bulunan *Bilek* köyü ile, son on beş yıl öncesine kadar Gaziantep'e bağlıyken, daha sonraları idarî olarak Kilis Merkez ilçeye bağlanan (fakat her bakımından Gaziantep'in etki alanında yer alan) *Karaçavuş*

köyünde sürdürülen alan araştırmasından elde edilen veriler ışığında sözünü ettiğimiz konulara eğileceğiz. 2008 Ağustos - 2010 Mart arasında sürdürülen alan araştırmasında Karaçavuş ve Bilek köyündeki toplam 300 hanenin bilgileri toplanmıştır. Yine aynı bağlamda Bilek ve Karaçavuş'taki toplam 430 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmış ve köylülere pek çok konudaki düşünceleri sorulmuştur. Dolayısıyla makale, sözü edilen bu araştırmadan elde edilen verilere dayanmaktadır.

Geleneksel-Ataerkil Değerlerin Cinsiyet Üzerinden Yeniden Üretimi

Çoğunlukla köylülüğe ve tarımcı topluluklara atfedilen ataerkil değerlerin (Walby, 1997; Delaney, 2001; Tillion, 2006) her zaman bu tür sosyal birimlerde rastlandığı tartışma götürür bir durum olmasına rağmen, ismi anılan toplumsal kesimlerin hareketiyle –yani göç ve kentleşme olgusuyla– yeni mekânlara doğru aktığı da somut bir durumdur (Koğacıoğlu, 2004, 2009). Üretim ilişkilerinin hem biçiminin hem de mekânının değişime uğraması, ataerkil değerleri de ciddi dönüşümlerle yüz yüze bırakır (İlcan, 1994). Bunun için köy ve köylülükle birlikte akla gelen ataerkillik ve gelenekselliğin farklı boyutları olduğu ve farklı süreçler içerdiği ya da içerebileceği muhakkaktır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet diğer sosyal birimler gibi köylerin de pratik yaşamının sahnelendiği en önemli alanlardan bir tanesidir (Kandiyoti, 1974, 1977). Çünkü yaşa ve cinsiyete dayalı, geleneksel akrabalık ilişkileriyle çerçevelenmesi beklenen hane ya da aile üyelerinin *nerede* ve *nasıl* davranacağı, hangi koşullara nasıl tepkiler vereceğini en küçük detayına kadar tasvir eden çoğunlukla buyurgan bir değerler sistemi mevcuttur (Eserpek, 1979; Galvin, 2001; Delaney, 2001). Fakat bu katı geleneksel sistem, bütün kapsayıcılığına rağmen, yeni veya görece modern hayat koşullarıyla karşılaştığında farklı biçimler alabiliyor (Strathern, 1985); dolayısıyla toplumsal değişimin gözlemlenebileceği çeşitli alanları da kendinde barındırabiliyor.

Kandiyoti (1988), ne kadar sıkı ve katı kurallarla işliyor görünse de, her sosyal birim gibi geleneksel patriyarside yaşayan kadınların (da) kendilerine özgü stratejiler geliştirdiklerini söylemektedir. Hatta bu strateji o kadar hayati noktalarda incelikli durumlarla kendini var eder ki, bir tür “pazarlık” gibi ele alınabilir. Bu pazarlık aynı zamanda kendini, içinde yaşanılan sosyal birimin en küçük imkânlarına da sirayet ettirme özelliğine sahip olur. Bundan dolayı, geleneksel yaşam ilişkilerinin daha dikkatli incelenmesiyle kadınların, en azından klasik argümanları ciddi anlamda sorgulATICI bazı davranış ve beklentiler geliştirdikleri görülecektir (Kandiyoti, 1988). Alan araştırmasının yürütüldüğü Karaçavuş ve Bilek köylerindeki verilerin de benzer doğrultulara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ataerkil değerlerin ağırlıklı olduğu toplumsal cinsiyet zihin dünyasının kadını ‘ikincil’ bir konumda tutma kararlılığı (Delaney, 2001; Tillion, 2006) ve sosyal birimdeki kadınların da bunu bir tür ahlaki zorunluluk olarak kabul edip içselleştirmesiyle hayat bulan bu işleyişin değişmeden sürmesi beklenemez. Bunun için belli başlı bazı konularda kadınların nasıl düşündüğünü bilmek, toplumsal bir aktör olarak kadınların hangi noktalarda geleneksel yapıyı dönüşüme zorladıklarını görmeyi sağlayabilir. Aynı zamanda kadın-erkek ilişkileri bakımından köy toplumsal hayatının ya da geleneksel ataerkil değerlerin kendi özgül koşullarında karşısındaki kadın kimliğiyle hangi alanlarda *pazarlığa* oturduğunu da gösterir. Daha net bir ifadeyle, sözünü ettiğimiz her iki köy sosyal biriminde hangi alanlarda ya da toplumsal davranışın hangi kulvarlarında kadınların ataerkil değerlere karşı çıkmaya başladıklarını okumak da mümkün olacaktır.

Demografik ve Ekonomik Durum

Kadınların yaşadıkları hanelerin her iki köydeki aylık ortalama geliri [2009 yılı itibariyle] 613 Lira civarındadır. Fakat köylere göre hane başına düşen ortalama aylık gelirden ciddi anlamda bir farklılaşmanın olduğunu görüyoruz. Bilek köyündeki hanelerin ortalama aylık geliri yaklaşık 640 lira iken, Karaçavuş köyünde bu değer 462 liradır. Yine köyler arasındaki

gelir farklılığını göstermesi açısından, Bilek köyünde en yüksek gelirli hanenin rakamı 7000 lira iken Karaçavuş köyünde bu rakam 1500 liradır. Bunun temel nedenlerinden birisi Bilek köyünün Gaziantep gibi bir ticaret ve sanayi metropolünün yakınında olması ve köydeki önemli bir işgücünün kentsel işlerde çalışmasıdır. Aynı şekilde Bilek köyündeki hanelerin büyük bir çoğunluğunda tarım dışı işlerde çalışan bireylerin olmasıdır. Öte yandan Karaçavuş köyündeki işlerin tamamına yakınının tarım ve hayvancılığa dayalı olması ve genç nüfus hareketinin kente doğru olması bu gelir uçurumunu yaratan etkenlerin başında yer almaktadır. Ve hanelerde yaşayan kişi sayısının bu olgulardan etkilediğini söylemek mümkündür. Bakıldığında Bilek'te hanede yaşayan ortalama kişi sayısı 6,3 iken bu sayı Karaçavuş'ta 5,3'tür.

Köylerde sözünü ettiğimiz hane yapıları ve gelir örüntüsü, değişme ya da modern hayatın önemli göstergeleri kabul edilen elektronik ve beyaz eşya sahipliği dağılımını belirlerken (Tablo 1) her iki yerleşim yerindeki gündelik hayat pratiklerinin işleyişi hakkında da fikir vermektedir. Karaçavuş köyü, Bilek'e nazaran genelde kadınların yaptıkları çamaşır, ev temizliği gibi işler açısından daha çok geleneksel yöntemlerin kullanıldığı bir yerdir. Fakat köy sosyal hayatının değişimi sağlayan en önemli araçlardan olan televizyon, uydu alıcısı açısından her iki köy de neredeyse aynı değerlere sahip olmaktadır. Bu noktada televizyonun başat rolünü (Johnson, 2001) köyler için de görebilmek mümkün olmaktadır.

Tablo 1. Hanelerin sahip olduğu elektronik ve beyaz eşyalar

Evde bulunan elektronik cihazlar ve beyaz eşya	Köy			
	Bilek		Karaçavuş	
	Evet (%)	Hayır (%)	Evet (%)	Hayır (%)
Televizyon	98,1	1,9	100,0	0,0
Ev telefonu	18,9	80,7	26,8	73,2
Uydu alıcısı	88,4	11,6	80,5	19,5
Bilgisayar	5,8	94,2	7,3	92,7
İnternet bağlantısı	0,8	99,2	2,4	97,6
Buzdolabı	96,9	3,1	92,7	7,3
Çamaşır makinesi	89,6	10,4	46,3	53,7
Bulaşık makinesi	5,0	95,0	4,9	95,1
Elektrikli süpürge	64,1	35,9	29,3	70,7

Öte yandan eğitim ve diğer demografik göstergeler açısından baktığımızda karşımıza ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Her iki köydeki kadınların % 20,5'i, erkeklerin % 1,6'sı okuma-yazma bilmemektedir. Okur-yazar olan fakat herhangi bir okula gitmeyen erkeklerin oranı 1,6 iken bu oran kadınlarda 4,7'ye çıkmaktadır. Bekleneceği gibi her iki köydeki kadınların eğitim oranının yoğunlaştığı beş yıllık ilkokul derecesidir. Köylerdeki kadınların ilkokula gitme oranlarının köylere okul yapılmaya başlanmasıyla arttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, araştırma köylerinde ulaşılan kişilerin % 49,1'i beş yıllık ilkokul mezunudur. Bu oran içinde ilkokul mezunu kadınların oranı % 29,1 iken, erkeklerin oranı % 20'dir. Tahmin edileceği gibi, erkeklerin eğitimlerine ilkokuldan sonra devam etme oranlarının yükselmesi bu derecede kadınlardan daha düşük orana sahip olmalarının en büyük nedenidir.

Yukarıda da değinildiği gibi Karaçavuş ve Bilek köylerinden toplam 430 kişiyle detaylı görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen kişilerden 272'si kadın 158'i erkektir. Görüşlerine başvurulmuş kadınların yaş aralığına bakıldığında, 15-29 yaş arasından 130; 30-44 arası 78; 45-59 yaş arası 36; 60-74 yaş arası 23 ve 75-89 yaş arasındaki 5 kadınla görüşülmüştür. Ve beklendiği gibi kadınların tamamına yakını meslek olarak "ev kadını" kategorisine dâhildir. Zira çalışma ve meslek sahipliği konusunda kadınların hanedeki erkeklere bu bağımlılığının ataerkil sistemin en büyük sürdürücüsü olduğu kabul edilebilir (Kandiyoti, 1998; Walby, 1997). Fakat bütün bu sınırlandırılmış ve erkek değerler tarafından kuşatılmışlığa rağmen

değişimin hangi noktalarda ortaya çıktığını görmek önemli olacaktır. Az önce verdiğimiz demografik özelliklere sahip kişi ve hanelerdeki kadınların ataerkilliğin bariz bir biçimde hissedildiği alanlarda nasıl düşündüklerine bakmakta yarar vardır.

Kadınların Geleneksel Cinsiyet ve Hane Yapısı Algısında Değişmeler

Köylerde görüştüğümüz toplam 272 kadının % 65, 4'ü, 158 erkeğin % 72, 2'si evlidir. Her iki köydeki kadınların % 1,1'i (toplamda 3 kadın) boşanmıştır; eşi öldüğü için dul olan kadınların oranı % 7,4'tür ve bu gruptaki kadınlar demografik olarak daha büyük yaş grubundaki kadınlardır. Yine kadınların % 1,8'i nişanlı ya da sözlüdür.

Geleneksel ataerkil geniş aile ve hane yapılarında evlenen erkek çocuğun belli bir süre (ailenin ekonomik durumu, demografik nedenler vs.) ana-babasının yanında kalması bilinen bir olgudur (Tambiah, 1958). Dolayısıyla görüştüğümüz kadınların % 4,4'ü hariç geri kalan kısmı süresi değişmekle birlikte ailelerinin yanında yaşamışlardır. Ve aynı zamanda görüşülen kadınların % 19,9'u hâlâ geniş aileyi oluşturacak şekilde anne-babalarıyla oturmaktadır. Bu veriler ışığında kadınlara kızlarının ya da oğullarının kendileriyle beraber oturmalarına nasıl baktıkları sorulduğunda ortaya çıkan sonuçlar sözü edilen geleneksel dayanışma ve aile yapısının ciddi dönüşümler geçirdiğini göstermektedir (Tablo 2 ve 3).

Her iki tablodan da anlaşılacağı üzere, geleneksel ataerkil yapıyı bize yansıtan durum erkek çocukların evlendikten sonra ailenin yanında hiç olmasa belli bir süre yaşamasına/oturmasına daha sıcak bakılması ya da buna yönelik kuvvetli bir onaylamanın olmasıdır.

Tablo 2. Oğlunuzun evlendiğinde sizinle beraber oturmasını nasıl karşılırsınız?

Cinsiyet (%)	Kesinlikle istemem	Sadece birkaç yıl oturmalı	Her zaman bizimle oturmalı	Oğlu yok	Toplam (%)
Kadın	41,9	31,3	19,5	7,4	100,0
Erkek	29,1	46,2	20,3	4,4	100,0
Ortalama	37,2	36,7	19,8	6,2	100,0

Tablo 3. Kızınızın evlendiğinde damadın ailesiyle beraber oturmasını nasıl karşılırsınız?

Cinsiyet (%)	Kesinlikle istemem	Sadece birkaç yıl oturmalı	Her zaman bizimle oturmalı	Kızı yok	Kızım ve damadım bilir	Toplam (%)
Kadın	47,1	27,6	18,0	7,0	0,4	100,0
Erkek	35,4	37,3	19,0	8,2	0,0	100,0
Ortalama	42,8	31,2	18,4	7,4	0,2	100,0

Fakat asıl ilginç olan bunun değişmekte olduğunun göstergesi olarak kız çocuklarına karşı gösterilen olumlama davranışlarının erkeklere gösterilen olumlama yaklaşımına yaklaştığı olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle, aileler kız ya da erkek çocuklarının yanlarına yerleşmesine benzer şekilde yaklaşmaktadırlar. Kızlarını gelin olarak gittikleri ailenin yanında kalmasına (ayrı evlerde yaşamasına) da kendi oğullarının yanlarında kalmasına da benzer tepkiler göstererek karşı çıkmaktadırlar. Burada daha ilginç olan nokta, erkeklerin kendi kızlarının gelin gittikleri ailelerin yanında belirli bir süre kalmalarına daha sıcak bakmalarıdır. Bu da geleneksel ataerkil değerlerde var olan kadının sürekli aile büyükleri tarafından kontrol edilmesinin gerekliliğiyle ilgili bir tutumdur (Koğacıoğlu, 2004; Kardam, 2005). Burada geleneksel erkek egemen değerleri asıl parçalayıcı olan kadınların gösterdikleri tepkilerdir. Kadınlar kendi bireysel tecrübeleri ya da beklentileri nedeniyle hem oğullarının hem de kızlarının ayrı yaşaması gerektiğine daha çok inanmaktadırlar. Burada bir diğer noktaya daha değinmek gerekiyor. Tablo 2 ve 3'ten net şekilde görülebildiği gibi kadınların kendi oğullarının yanlarında kalmasına, onlarla birlikte oturmasına daha sıcak bakmalarının nedeni geleneksel toplumda kadınların oğulları üzerinden ataerkil sistemle girdikleri var

olma mücadelesinin (Tillion, 2006; Kandiyoti, 1977; Delaney, 2001) ya da daha net bir ifadeyle 'pazarlığın' bir sonucu gibi durmaktadır. Hem kadınlar hem de erkekler açısından başka bir değişim işaretini de kızlarının gelin olarak gittikleri evlerden ya da oğullarının bizatihi kendi ailelerinden uzak kalarak yerleşmesini isteyenlerin oranındaki yükseklikten okumak mümkündür. Evlendikten sonra oğulların hanede (baba ve anne yanında) kalmasına yönelik olarak iki köy arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Her iki köyde de evlenen oğlun aileyle birlikte yaşamasına yönelik kadınlarda da erkeklerde de ortak olumsuz tutumlar mevcuttur. Bu aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik koşulların karşılıklı farklılaşmasının ürünü olarak da ele alınabilir.

Öte yandan, değişen çalışma ve üretim koşullarında köy toplumsal yapısı çözülürken bunun ilk görüldüğü yerlerden birisi hane yapısının değişmesidir (Aydın, 2002, 2010). Ekonomik etkinliğin geleneksel tarım dışı işlere doğru dönüşmesi hanedeki kompozisyonun da dönüşmesi anlamına geliyor (Aydın, 2010). Ve burada karşılaştığımız değerlerin sebeplerin birisi açıktır ki, ekonomik etkinliklerdeki farklılaşmadır. Diğer sebepler pek tabii ekonomi ile birlikte değişen sosyal hareketlilik, iletişim ve haberleşme imkânlarındaki artış ve temel eğitimin hem kadınlar hem erkekler arasında yaygınlaşmasıdır.

Diğer taraftan hane içindeki toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rol beklentilerindeki farklılaşma da dikkate değerdir. Zira geleneksel ataerkil değerlerin kadınlara hane içinde roller verdiği ve beklentilerin kadın-iç, erkek-dış şeklinde kabaca formüle edildiğini biliyoruz (Delaney, 2001). Kadınlara toplum tarafından doğallaştırılan annelik, ev ve çocuk bakımı, yemek-ekmek pişirme gibi rollerin hem kadınların zihninde hem de erkeklerin zihninde değişmeye başladığını her iki köydeki görüşme sonuçlarından çıkartmak mümkündür. Görüşülen 430 kişiye "kadınlara ev işlerinde yardım edilmeli mi?" diye sorulduğunda ortaya çıkan cevaplar dikkate değerdir. Kadınlara ev işlerinde hiçbir şekilde yardım edilmemesi gerektiğini ve ev işlerini kadının bir tür zorunlu görevi olarak gören kadınların oranı % 6,6 iken, bu oran erkekler arasında % 12, 7'dir. Ev işlerini kadının zorunlu ya da 'doğal' bir görevi olarak gören erkek nüfus oranı kadınların oranından yüksek olsa da farklılaşma "Evet, kadınlara ev işlerinde yardım edilmeli ama zorda kalındığında" diyen kadın oranı % 50, erkeklerin oranı % 52,5'tir. "Her zaman kadınlara ev işlerinde yardım edilmelidir" diyen kadınların oranı % 43,4'tür. Aynı oran erkekler arasında % 34,8'dir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, kadınların geleneksel verilmiş rollere ve değerlere karşı görüş bildirme oranı erkeklerinkinden oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda yaşanan sosyal gerçekliğin baskın değerlerine bir tür karşı çıkış olarak da algılanabilir. Diğer taraftan, en az kadınların oranı kadar erkeklerin zihin dünyasının kadınların ev işlerindeki rollerine dair verdikleri cevaplar da dikkat çekicidir. Köylerdeki erkeklerin % 34,8'i kadınlara ev işlerinde sürekli yardımcı olduklarını ya da olunması gerektiğini söylemişlerdir. Bu oranı kadınların geleneksel bu rol beklentilerine karşı geliştirdikleri durumlarla birlikte ele almak gerekiyor.

Görüşülen kadınlara "kadınlar nerede çalışmalıdır?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Buna verilen cevaplarda da kadınların ciddi bir değişim gösterdiklerine şahit oluyoruz. Kadınların sadece % 7,7'si ve erkeklerin % 12,7'si kadınların çalışmamasını savunmaktadır. Bu oran dışındakiler kadınların farklı yer ve işlerde de olsa çalışmasını normal ve zaruri görüyor. Burada da ekonomik koşulların, eğitimin ve iletişimin ortaklaşa bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Zira haneye gelir getirici erkek kompozisyonu ekonomik koşullardan dolayı değişime zorlandığından hane bireylerinin gelir getirici işlere veya çalışmaya karşı tutumları da değişmektedir (Eserpek, 1992). Öte yandan kadınların erkeklerin yaptığı işlere konusunda çok net olduğunu belirtmek gerekiyor. Çünkü kadınların % 90'ından fazlası erkeklerin hane dışında her işi yapması gerektiğine inanmaktadır. Hane içi dengeler bakımından ele alındığında yeni koşulların geleneksel çalışma ve iş algısını ciddi manada değiştirdiğini söylemek mümkündür. Bu durumu net bir şekilde evli veya bekâr kadınların çalışmasına dair tepkilerden çıkarmak mümkündür. Görüştüğümüz erkeklerin % 34,8'i ve

kadınların % 16,2'si dışındaki bütün erkekler ve kadınlar, bekâr kadınların hane dışında gelir getirici bir işte çalışması gerektiğine inanmaktadır. Diğer bir deyişle, köylerdeki yetişkin nüfusun ortalama % 23'ü dışındaki kesim, bekâr kadınların da haneye gelir getirici işlerde çalışması gerektiğine inanıyor. Geleneksel yapıdaki ataerkil temelli toplumsal yapıyı ya da daha net bir ifadeyle köylülüğü asıl dönüştüren olgular buralarda gizlidir. Benzer tavrı evli kadınların hane dışında gelir getirici bir işte çalışmasına karşı geliştirildiğini görüyoruz. Fakat bu noktada geleneksel bazı direnç noktalarının da olduğunu söylemek gerekiyor. Şöyle ki, bekâr kadınların çalışmasına karşı gösterilen rıza bu kez evli kadınların çalışmasına aynı derecede gösterilmemektedir. Bunun da en büyük nedeni kuşkusuz, ev işleri ve çocuk bakımı gibi geleneksel ağır işlerin üstüne başka bir çalışma yükünün istenmemesidir. Diğer bir deyişle, değişme sürecinde olmasına rağmen bazı işlerin cinsiyete dayalı dağılımının içselleştirilmesi devam etmektedir. Evli bir kadının çalışmasına kadınların % 23,9'u karşı çıkarken erkeklerin % 45, 6'sı karşı çıkmaktadır. Kadının mutlak surette denetimini şart koşan geleneksel ataerkil sistem kendini erkeklerin görüşlerinde bariz bir şekilde açığa vurmaktadır. İlginç bir noktayı da belirtmek gerekir: Kadınların % 42,6'sı ve erkeklerin % 32,3'ü 'ihtiyaç duyulursa kadınlar çalışmalı' şeklinde çok önemli bir görüş bildirmektedir. Yine köyler arasındaki tutum farklılıklarına baktığımızda kadınların hane dışında çalışmasına karşı Karaçavuş'ta % 8,7'lik kesim bir karşı çıkma varken Bilek'te bu oran % 9,8 gibi çok yakın bir değerdir. Bilek köyünde kadınların köy dışında da çalışabileceğine dair olumlu tavrın Karaçavuş'a nazaran yüksek olduğunu da eklemek gerekir. Asıl değişimi sağlayan dinamiklerin burada görülebildiğini söyleyebiliriz. Ekonomik kaygıların dayatmasının geleneksel ataerkil değerlerde daha belirleyici olmaya başladığını (Hatem, 1987) ve yeni bir durumun ortaya çıktığını buradan çıkarılabilmektedir.

Kadınlar ve Miras

Ataerkil tarımcı toplumlarda toprak ve kadın arasında kurulan bağın (Delaney, 2001) sembolik anlamları ve çağrışımları farklıdır. Ve kadınlar bu sembolik sistemde dışarıya giden/verilen aktörler oldukları için toprağın mirasla paylaşımında farklı davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Medeni hukuk öncesinde İslami esaslar çerçevesinde mirastan pay verilen kadınların Cumhuriyet sonrasında farklı bir konuma yükseldikleri açıktır (Kandiyoti, 1987; Toktaş ve Cindoğlu, 2006). Fakat geleneksel ataerkil zihin dünyası medeni hukuku da by-pass edecek yöntemler geliştirmiştir. Görüşmeler yaptığımız iki köydeki anlatımlar en azından son 35-40 yıl öncesine kadar ataerkil yapının karşılaştığı yasal ve hukuki engelleri aşmak için çareler ürettiğini de göstermektedir. Bu durum bize aynı zamanda nesnel hayat koşullarının değişmesinin zihinsel yapıyı nasıl dönüştürdüğünü, aksine somut ve yakıcı hayat koşulları değişmeden üstyapısal değişimlerin nasıl güdükleneceğini ya da aşılabildiğini de göstermiştir. Ataerkil toplumsal düzen, erkeğin toprağın/mirasın yegâne sahibi olduğu veya olması kabulü üzerine yükselir. Böyle olunca da babadan aileye ve o soyun sürdürücüsü oğul(lar)a kalan toprağın kadına, yani 'el'e, 'yabancı'ya gelin olarak gitmiş/verilmiş kadına, verilmemesi gerekiyor ki, zaten geleneksel ataerkil yapı bu eşitsizliği kendi somut hayat nüvelerinin neredeyse hepsinde *a priori* olarak kabul eder ve yaşar. Fakat bu durumun toplumsal hayattaki işleyişini ve anlam dünyasını dikkate almadan eşitlikçi bir söylemle kendini dayatan devlet otoritesinin ve hukuk sisteminin gücü, ataerkil geleneksel yapıya hem eski yapının devamını sağlayacak hem de yeni ve daha güçlü hukuk sisteminin sınırlarında kalacak bir 'çözüm' bulmasını zorunlu kılar. Ve 'çözüm' o geleneksel yapı içinde bulunuyor: Miras paylaşımında resmi olarak bütün çocuklar kadın-erkek ayırımı yapılmadan eşit pay alıyor. Buraya kadar medeni hukukun çerçevesinde gelişen olaylar, ataerkil geleneksel sistemin kendi inisiyatifini ve anlam dizgesini devreye sokmasıyla farklı bir mecrada akmaya başlar. Geleneksel ataerkil değer dizgesi ve köylülüğün '*kutsal baba ocağı*' ve toprağa atfettiği değerlerin baskısı altında kalan kadın '*kardeşlerinden mal almış*' olmak '*ayıbından*' kurtulmak için aynı anda mirastan kendine düşen payı göstermelik bir

satış ve tapu devriyle kardeşlerine geri iade etmiş olmaktadır. Bu durumda kadınlara eşit pay verilmiş olmakla dış toplumsal dünyanın, resmi kurumların ve medeni hukukun gerekleri yerine getirilmiş olmakta fakat aynı anda tapu devri ve kardeşlere satışla ataerkil değerler galebe çalmış olmaktadır. Bu miras almama ve hülleli satış durumunun Karaçavuş köyünde daha çok olduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira ekonomik koşullar ve kente coğrafi yakınlığın dönüşüm için daha çok belirleyici olduğuna değinmiştik. Köylerde miras işinin bu şekilde halledilmesine köylülerin “imzaya getirmek” deyimini kullandıklarını söylemek gerekiyor ki, “imza”nın da modern erkle yani devletle olan bağı ve ilişkiselliğini anlayabiliyoruz. Fakat bütün bu söylediğimiz koşullar hane yapılarını değişime zorlarken, mirasa ve kadına dair algıyı da dönüştürmüştür. Köylerden elde ettiğimiz sonuçlar da bu doğrultudaki gelişmeyi göstermektedir. Kadınların % 21,3’ü miras almak istemediğini ya da kendilerine verilmediğini söylerken, erkeklerin sadece % 7,6’sı kız kardeşlerinin mirastan pay aldıklarını belirtmiştir. Benzer biçimde kadınların % 33,5’i pay aldığını, erkeklerinse % 57,6’sı mirastan kadınlara pay verildiğini söylemektedir. Az önce söylediklerimizi doğrulayan oran ise kadınlar arasında doğrudan miras yerine *‘karşılığında para almak’*tır. Zira kadınların % 40’ı miras almadıklarını ama karşılığında para aldıklarını söylemişlerdir. Fakat cinsiyet ve miras paylaşımı konusundaki toplumsal değişimi görmek için köylerdeki kadınlara ve erkeklere başka bir soru daha soruldu. Bu soruya verilen cevaplar köy toplumsal hayatında değişimin geldiği noktayı ve gelecekteki doğrultusunu görmemiz açısından son derece önemlidir. Köylülere “(Eğer varsa ya da olursa) kızlarınızın veya kız kardeşlerinizin mirastan pay almasını ister misiniz?” diye sorulmuştur. Verilen cevaplar çarpıcı olmuştur (Tablo 4). Bu soruya verilen cevaplardaki oransal yakınlık bir tarafa, erkeklerin kadınların mirasa ortak olmasına gösterdikleri kadınlardan daha yüksek olumlu yaklaşım dikkate değerdir.

Tablo 4. Kızlarınızın ya da kız kardeşlerinizin mirastan pay almasını ister misiniz?

Cinsiyet (%)	Hayır, kesinlikle istemem	Evet, almasını isterim	Kendisi ve kocası bilir	Cevap yok	Toplam (%)
Kadın	7,0	91,5	0,4	1,1	100,0
Erkek	3,2	93,7	1,3	1,9	100,0
Ortalama	5,6	92,3	0,7	1,4	100,0

Karaçavuş’un geleneksel yapısı miras olgusunda da ortaya çıkmaktadır. Karaçavuş’ta “miras yarı yarıya bölüşüldü” diyenlerin oranı % 20,2 iken bu oran Bilek’te yaklaşık % 50’dir. Ve yukarıda sözünü ettiğimiz hem geleneksel ‘hülle’yi hem de gerçekten içselleştirilmiş ve gündelik pratiklere yansıyan ataerkil soy anlayışını ortaya çıkaran değerler, “mirastan pay almak istemediler” cevabının yoğunluğu ve dağılımıdır. Söz konusu cevap Bilek’te % 11 iken, bu oran Karaçavuş’ta % 32’dir. Karaçavuş köyünün hem coğrafi hem de diğer sosyal etkiler bakımından Bilek’ten daha dezavantajlı konumunun toplumsal değişmeye olan yansımaları açıkça görülmektedir.

Çocuklara Dair Beklentiler

Geleneksel geniş ailelerde veya hanelerde cinsiyete dayalı işbölümünün temel nedenlerinden birisinin ekonomik kaygılar olduğu bilinen bir olgudur. Erkek çocuğun toprağın ve soyun devamını sağlayacak birey olarak ailenin daima ilk tercih ettiği evlat olduğu çeşitli araçlarla dışa vurulur. Fakat köy toplumsal hayatının değişen iktisadi etkinlik ve çalışma biçimleri, hanedeki çocukların cinsiyetine dair beklentileri de etkilemektedir. Geleneksel çalışma ve yaşama biçiminin şekillendirdiği toplumsal yapıda erkek çocukların açık, eşitsiz önceliğinin değişmeye başladığını görüyoruz. 430 kişiye kadın ya da erkek hangi cinsiyette çocuklarının olmasını istedikleri sorulduğunda derin oransal farkların olduğu bir durum ortaya çıkmamaktadır. Şöyle ki, “*kaç oğlunuzun olmasını isterdiniz ya da istersiniz?*” diye sordüğümüzde, erkeklerin % 17, 7’si ve kadınların % 24,3’ü 1 ile 3 arasında erkek

çocuğunun olmasını tercih ediyor. Aynı şekilde kadınların % 66,5'i ve erkeklerin % 70,3'ü 4 ile 6 arasında oğulları olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde görüşülen kişilere "kaç kız çocuğunuzun olmasını istersiniz ya da isterdiniz?" diye sorulduğunda kadınların % 33,5'i ve erkeklerin % 48,7'si 1 ile 3 arasında kızlarının olmasını istemişlerdir. Yine aynı soruya kadınların % 63,6'sı ve erkeklerin % 47,5'i 4 ile 6 arasında kızlarının olmasını istedikleri cevabı vermişlerdir. Burada dikkati çeken nokta kız çocuğu istemede kadın ve erkekler arasındaki oransal farkın büyüklüğüdür. Erkekler, kızlarının olmamasını değil; olmasını ama köy koşullarındaki ortalama çocuk sayısı dikkate alındığında 'az' kızları olmasını arzulamaktadırlar. Buna karşın kadınların erkek çocuk istediklerine yakın oranda kız çocuk da isteyerek, geleneksel-ataerkil toplumda kadınların ancak erkek çocuk annesi olarak ya da erkek çocuklarının statüsü sayesinde var oldukları (Delaney, 2001; Campbell, 1976) şeklindeki kabulün ciddi manada sarsıldığını gösterdiklerini anlamak mümkündür. Fakat başka güçlü bir olgunun daha varlığını, köy toplumsal hayatındaki bütün dönüşümlere rağmen, sürdürdüğünü söylemek gerekir: Hem kadınlar hem de erkekler, cinsiyet bakımından erkek çocuğu daha öncelikli tercih etmektedirler. Bütün bunların nedenlerinden birisinin başka bir sonuçta gizlendiğine inanıyoruz. Görüşmenin farklı yerinde yani çocuklar ve "namus"la ilgili sorular yöneltilmezken, örneğin ailenin ekonomik durumu üzerine sorular yöneltilirken, araya "sizce ailenin ya da soyunuzun devamını kim sağlar?" sorusunu sorduk. Alınan cevaplar bu yazıdaki pek çok sorunun da cevabı olabilecek nitelikte anlamlar yüklüdür. Bu soruya kadınların % 65,8'i ve erkeklerin % 71,5'i "soyun ve ailenin devamını erkek çocuk sağlar" şeklinde cevap vermiştir. Aynı soruya devamla, kadınların % 0,7'si, erkeklerin % 0,6'sı "kız çocuklar ailenin ve soyun devamını sağlar şeklinde cevaplamıştır. Kadınlara tek başına verilen bu rol son derece düşündürücüdür ve kendi sosyal dünyası içerisinde bir anlam tutarlılığına sahiptir. Asıl yeniliğin bu soruya verilen üçüncü cevaba içkin olduğunu düşünüyorum. Kadınların % 33,5'i ve erkeklerin % 27,8'i "hem kızların hem de erkeklerin" soyun sürdürücüsü olduğunu belirtmişlerdir. Bu cevaplar aynı zamanda kadın ve erkek rollerinin ailedeki fonksiyonlarına olan inançlara dair bir değişimin olduğunu da göstermektedir. Fakat bu değişimin hızı, özel ya da genel toplumsal koşulların seyri ve yoğunluğuna da bağlıdır. Hem Bilek hem de Karaçavuş köyünde erkek çocuklardan yana olan dengenin kız çocuklar lehine değişmeye başladığını söylemek gerekiyor. Bunu köylerin etkisinde kaldığı veya katıldığı dinamiklerle birlikte değerlendirmek gerekiyor. Aynı zamanda bu sonuçlar bize, köy toplumsal hayatındaki değişimlerin hangi hızda ve hangi yöne doğru seyrettiğini de göstermektedir. Çocuk hâlâ aileler ya da köylüler için en önemli varlıklardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Zaten bu derin zihinsel ve kültürel algının radikal değişimini beklemek gerçekçi de değildir.

Evlenme ve "Namus"la İlgili Tutumlar

Bilindiği gibi, toplumsal cinsiyet algısının geleneksel-ataerkil toplumlardaki en somut ve yakıcı hatta 'sert' görünümü kadın bedeni, bedeninin aidiyeti, özgürlüğü ve buna paralel evlenme süreçlerinde daha net bir şekilde ortaya çıkar (Ortner, 1978; Ruggi, 1998; Campbell, 1976). Bu geleneksel ataerkil değerlerin görece daha net görülebileceği yerlerden birisi köy toplumsal hayatıdır. Fakat "namus" adına kadına yönelen şiddetin sebebi olarak köy toplumsal sistemini görmek de gerçekçi bir yaklaşım değildir (Koğacioğlu, 2004). Dolayısıyla meseleyi ataerkil veya erkek egemen değerler sisteminin geçerli olduğu toplumların yakıcı bir olgusu olduğunu (Campbell, 1976) kabul etmek şarttır. Bunun için "namus" ya da kadına ve evliliğe dair her iki köyden elde edilen veriler daha geniş toplumsal değerler sistemi ve genel olarak ataerkil değerlerle ele alınmalıdır.

Evlilik Süreçlerine Yaklaşım

Karaçavuş ve Bilek köylerindeki görüşmelerimizde kişilere "sizce bir kadınla evlenirken en önemli şey nedir?" diye soruldu ve verilen cevaplarda kadın-erkek farkının ortadan kalktığı

ya da eşitlendiği bir durum ortaya çıktı. Bu soruya kadınların % 93,4'ü ve erkeklerin % 94,3'ü "namus-ahlâk en önemli şeydir" şeklinde görüş bildirdi. Bu cevabın yanında "zenginlik", "dürüstlük" ya da "anlaşabilmek" gibi seçenekler itibar görmemiştir. Burada şunu da hemen belirtmekte yarar vardır. Verilen bu cevapların birbirine zıtlığı söz konusu değildir. Yani "namus-ahlâk" ile dürüstlük veya anlaşabilmek çelişkili durumları dile getirmez. Burada sorulan ilk akla gelen ve en önemli görülenin ne olduğuydu. 'Namus-ahlak' seçeneği ilk akla gelenken, sadece eğitim-bilgi ve beceri şıkkı kadınlardan % 3,7 ve erkeklerdense % 3,2'lik bir itibar görmüştür.

Kuşkusuz bu durumun en büyük nedenlerinden birisi "namus" algısının kadın ve kadın bedeni üzerinden kurulan anlam dizgesi ve erkeğin bu dizgeye koruyucu olarak eşlik etme zorunluluğunun toplumun her katman ve kesiminde geniş bir karşılık bulmasıdır (Delaney, 2001; Campbell, 1976). Uzun tarihsel kültürel kodlarla birlikte günümüzdeki geleneksel/ataerkil köy hayatına sirayet eden bu düşüncenin çok boyutlu ve çok yönlü bir işleyişinin olduğu da muhakkaktır.

Bu bağlamda görüşülen kişilere "erkek ya da kız çocuklarında bulunması gereken özellikler nelerdir?" şeklinde sorular da soruldu. Alınan cevaplar ataerkil-geleneksel algının izdüşümlerini ve bunun derinliğini yansıtırsa da dikkatli okunması gereken sonuçlar da ortaya çıkmıştır. "Size göre bir erkek çocukta olması gereken en önemli özellikler neler olmalıdır?" şeklinde sorulduğunda kadınların % 50'si "ahlâk ve namus", % 23, 4'ü oranında "saygı" ve en sonda % 17, 6'sı oranında da "akıl ve zekâ"nın olması gereken özellikler olduğunu belirtmiştir. Aynı soruya erkeklerin % 51'i "ahlâk ve namus", % 20,4'ü "saygı", % 17,1'i "akıl ve zekâ" ve yaklaşık % 8'i "cesaret ve atılganlık" olarak cevap vermektedir. Burada erkek çocuğa yönelen beklentiler ve özelliklerde dikkati çeken husus, kadınların erkekler kadar "cesaret-atılganlık"ı önemli görmemeleridir. Geleneksel erkek çocuk algısının değişime başladığı noktalardan birisinin burası olduğunu düşünüyoruz. Diğer ilginç nokta, görüşmelerde erkeklerin de kadınlar kadar (% 17 civarında) erkek çocuk için "akıl ve zekâ"yı önemli görmesidir. Bunun en büyük nedeninin köy dışı toplumsal hayat, eğitim ve yeni iş imkânlarının köydeki toplumsal yapı için önemli olmaya başlamasıdır ve bu tür yeni durumlara uyumu ya da başarıyı sağlayacak mezzetlerin başında da akıl, zekâ, cesaret ve atılganlık gelmektedir.

Benzer şekilde "bir kız çocuğunda olması gereken en önemli özellikler neler olmalıdır?" şeklinde sorusuna kadınların % 55'i "ahlâk-namus", % 24,1'i "saygı", % 17,6'sı "akıl ve zekâ"nın en önemli özellikler olduğunu belirtmişlerdir. Aynı soruya erkeklerin % 58,1'i "namus ve ahlâk", % 23, 9'u "saygı", % 11, 4'ü "akıl ve zekâ"nın önemli olduğunu belirtmişlerdir. "Ahlak-namus" ya da "saygı" kavramlarının birbirinden ayrı değil, tamamlayıcı olduklarını her üç kavramın ataerkil-geleneksel değerlerin baskınlığını gösterdiğini söylemek mümkündür. "Namus" aynı zamanda bireylerin aile ve akrabalar tarafından sıkı kontrolüne de kapıyı araladığı için oldukça karmaşık bir süreçtir (Campbell, 1976; Koğacıolu, 2004; Delaney, 2001). Fakat bu sonuçlardan anlamamız gereken, geleneksel-ataerkil değerlerin baskınlığının ve ağırlığının devam ettiğidir. Farklılaşan ya da görünür olmaya başlayan "cesaret veya atılganlığın" köy toplumundaki, farklı bir bağlamda da olsa, varlığıdır. Bu durum köy dışı ekonomik hayata katılım olduğu kadar eğitimle de yakından ilişkilidir. Zira "namus" üzerinden giden bir anlayış ve tutum belirlemenin gücünden bir şey kaybetmediğinin de göstergesidir.

"Namus" ve ahlak algısının bu baskınlığıyla birlikte evlenmeye dair tutumlar da ilginç değerlendirmelere sahip olmaktadır. Benzer biçimde "oğlunuzu evlendirirken gelinde en çok aradığınız özellik nedir?" sorusuna kadınların % 76,5'i "namuslu-ahlâklı olması", % 13,6'sı "dindar olması", % 3,3'ü "eğitilmiş olması" ve % 1,8'si "soyly-soplu olması" şeklinde cevap vermiştir. Gelinin iş-güç sahibi olması % 1'in altında kalmaktadır. Burada dikkate değer olan, kadının çalışmasına gösterilmeye başlanılan müsamahanın gelin alınırken aranmamasıdır. İş ya da meslek sahibi olmanın daha sonraya ertelenmesi mümkünken,

geleneksel ataerkil köy toplumsal hayatında yeri doldurulamayacak olan “namus-ahlâk” meziyetleri daha öncelikli olmaktadır. Yine bu cevap aynı zamanda oğlun ya da gelinin evlendikten sonra belli bir süre ailenin yanına eklenilebilmesine gösterilen tolerans ve sosyal marjla da ilgilidir. Gelin alınırken işsiz olması mümkün olabilecekken, “namus-ahlâk” gibi geleneksel toplum hayatının en vazgeçilemez özelliklerini mutlak surette taşıması gerektiğine yönelik tutum son derece güçlüdür ve görüşülen kişilerin bu konuda oldukça net ifadeleri olmuştur. Aynı soruya erkeklerin verdiği cevaplardan kadınların tutumlarına yakın bir sürecin onlarda da olduğunu göstermektedir. Zira erkeklerin % 82,3’ü gelin ararken “namuslu-ahlâklı”, % 8,9’u “dindar” ve % 2,5 gibi eşit oranlarda “eğitimli” ve “soylu-soplu” olmasının önemli olduğunu söylemektedirler.

Her iki köydeki 430 kişiye bu kez de “kızınızı evlendirirken damatta aradığınız özellikler hangisidir?” şeklinde soruldu. Alınan cevaplarda geleneksel cinsiyet ve evlilik algısının ya da akrabalık kurumunun güçlü bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Bu soruya kadınların % 78,7’si “namuslu-ahlâklı”, % 11,8’i “dindar”, % 2,6’sı “eğitimli”, % 2,2’si “meslek-iş sahibi olmasını” gerekli görmüştür. Kadınlar için kızlarının evleneceği erkeklerin eğitim, meslek durumları “namus” ya da din kadar önemli değildir. Erkeklerin, % 78,5’i “namuslu-ahlâklı”, % 9,5’, “dindar”, % 5,1’i “soylu-soplu olması” ve % 3,2’si de “iş-meslek sahibi olması” cevabını vermişlerdir.

Burada bir noktaya daha değinmek de gerekir. Toplumsal, ekonomik ve etnik olarak farklı Karaçavuş ve Bilek köylerinde gelin ya da damatlara dair sorular sorulurken, etnik kökenin hiç itibar görmemesi diğer bir deyişle köylüler için çocuklarını evlendirmede etnik köken benzerliğinin sifıra yakın bir değerde çıkması, “namus”-ahlak, dindarlık, soy-sop gibi değerlerin her iki köydeki bütün kesimleri dikey kestiğini söylemeyi mümkün kılmaktadır. Geleneksel ataerkil yerel değerlerin evlilik, kadın veya ailenin kurulması aşamasında modern değerlere (hâlâ) galebe çaldığını söyleyebiliriz. Bununla ilgili birkaç noktaya daha aşağıdaki tablolarda tekrar döneceğiz.

Evlilik öncesi kadın erkek ilişkilerinin katı geleneksel yapısında ciddi bir kırılmanın olduğunu da görüyoruz. Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7 bu farklılaşmayı göstermektedir. Yukarıda, merkezdeki çok katı çekirdeğe rağmen ataerkil-geleneksel köy toplumsal hayatının zihin dünyasında en dıştaki kabuklarda bir kırılmanın ya da parçalamanın olduğunu söylemiştik. Bu kırılma ya da değişim emareleri kadın erkek ilişkilerinde ya da rol beklentilerinde görülebilir. Karaçavuş ve Bilek köylerinde 430 bireye bu doğrultuda sorular yöneltildiğinde elde edilen sonuçlar, en dıştaki kültürel kabukların kırılmaya başladığını fakat ataerkil değerlerin merkezindeki akraba, kandaş, “namus” gibi bu işleyişi ayakta tutan direklere uzak olduğu görülmektedir.

Tablo 5’teki sonuçları ortaya çıkarmak için kişilere birinci derecedeki çocukları ya da akrabaları katılmadan soru yöneltildi. Elde edilen sonuçlardan da görüleceği gibi bireylerin kadın yahut erkek olması fark etmeksizin, genele yönelik, soyut bir soruya ‘politik doğruculuk’ sayılabilecek cevaplar vermişlerdir. Zira bu soruya verilen cevapları test etmenin yolu bu kez daha somut ve yakınındakini kapsayacak şekilde sorulmasıydı. Verilen cevaplardaki tezatlar geleneksel ataerkil kültürün zihin dünyasının yeniden görülmesini sağlamaktadır. Herhangi (kendi yakın akrabaları için içine katılmadan) bir kadının ya da erkeğin flörtünü “normal” karşılayanların oranı, ‘evlenme akdini’ içeren bir kapsamı varsa, ortalama % 48,3 olduğu görülüyor. Bilek ve Karaçavuş köylerindeki kadınların yaklaşık % 42’lik kesimi bir erkeğin bir kadınla flörtünü (görüşmelerde “arkadaşlık” ya da “görüşme” şeklinde soruldu) normal veya kabul edilebilir olarak değerlendirirken, bu oran her iki köydeki erkeklerde de kadınlara nazaran daha yüksektir (% 50). Her iki köy arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer taraftan hem Bilek’teki kadınların % 42’si ve Karaçavuş’taki kadınların % 38’lik dilimi erkek-kadın flörtüne kesinlikle karşı çıkmaktadır. Erkekler kadınlara oranla daha olumlu yaklaşım sergiliyor görünebilir; fakat yakın akrabalar söz konusu olduğunda tavrın keskin şekilde değiştiğini görüyoruz. Evlilik şartının flört ya da

arkadaşlıkta kadınlar ve erkekler arasında neredeyse eşit itibar görmesi, bu yöndeki kültürel kurgunun durumunu, derinliğini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 5. Bekâr bir erkeğin kadınla arkadaşlığını nasıl değerlendirirsiniz?

Cinsiyet (%)	Bekâr bir erkeğin bir kızla arkadaşlığını nasıl karşılırsınız?				Toplam (%)
	Normal karşılarım	Karşı çıkarım tasvip etmem	Evleneceklerse karışmam	Fikrim yok	
Kadın	44,5	41,9	12,5	1,1	100,0
Erkek	48,7	36,7	12,0	2,5	100,0
Ortalama	46,0	40,0	12,3	1,6	100,0

Tablo 6 ve 7, bu yöndeki tutumların gerçek yönünü ortaya koyucu sonuçlar içermektedir. Daha net deyişle, az önce, kültürel zihin dünyasının çekirdeğindeki ya da merkezinde gerçek, somut, belirleyici yapıdan ve ayaklardan söz ederken, tam da kast etmek istediğimiz durum bu iki tabloda net olarak görülebilir. Yakın ve daha somut olan kendi çocukları ya da akrabaları söz konusu olduğunda erkeklerin ve kadınların tutumlarında ciddi bir farklılaşma olmaktadır. Kadınlar erkeklerle nazaran biraz daha hoşgörülü olsa da kadın ve erkeklerin temel eğilimi oğullarının kızlarla arkadaşlığına ya da flörtüne sıcak yaklaşmalarıdır. Bu durumun kadının toprak ve ele geçirmeye sembolize edildiği kültürel yapıyla ilişkisi söz konusu olabilir (Delaney, 2001). Dolayısıyla kendi oğullarının başkasının kızlarıyla flörtüne olumlu yaklaşan kadınlar ve erkekler temeldeki bu kültürel işleyişle harekete geçmiş olmaktadır. Kadınlar ve erkekler açısından (evlilik sürecini içermesi halinde) % 60'ları bulan erkek çocuklarının flörtüne verilen onay söz konusu kızları ya da kadın akrabaları olunca değişmektedir. Kadınların ve erkeklerin yarısından fazlası kadınların flörtüne karşı çıkmaktadır. Ama kadınlar her iki durumda da kadın erkek flörtüne erkeklerden daha toleranslı yaklaşmaktadırlar. Çok kritik noktalarda ve konularda erkeklerle aynı düşünceler ortaya koysa da, erkeklerden ayrılmaya başladıklarını da görmek gerekir. Köyler ayrı ayrı ele alındığında, kişilerin erkek/kız kardeşlerinin veya kendi çocuklarının karşı cinsle arkadaşlık kurmasına/flörtüne yaklaşımlarında da belirgin farklılıklar sergilenmektedir. Erkek kardeşin/oğlun kızlarla arkadaşlığına olumlu yaklaşım bu kez hem Bilek'te hem de Karaçavuş'ta kendi kızlarının/kız kardeşlerinin erkeklerle arkadaşlığına hem erkekler hem de kadınlar arasında % 50'den fazla bir oranda karşı çıkmaktadır. Bu anlamda hemen belirtilmelidir ki, maddi hayat koşullarında gözle görülen modernleşme ve değişim, kültürel ve ahlakî normlarda aynı hız ve görünüme her iki köyde de sahip değildir. Bunun için değişimin hızı, değişimin görüldüğü alanlar da farklılaşmasına rağmen, daha yavaş değişen kültürel ve zihinsel tutumların olduğu açıktır. Yine bunları tamamlayıcı bir öge olarak geleneksel Karaçavuş'ta Bilek'ten daha fazla oranda nişanlıların gezmesine, görüşmesine onay verilmesi önemli ve ilginç bir detaydır.

Tablo 6. Bekâr erkek kardeşinizin ya da oğlunuzun kız arkadaşı olmasını nasıl karşılırsınız?

Cinsiyet (%)	Bekâr erkek kardeşinizin ya da oğlunuzun kız arkadaşı olmasını nasıl karşılırsınız?					Toplam (%)
	Normal karşılarım	Karşı çıkarım tasvip etmem	Evleneceklerse karışmam	Fikrim yok	Okuyorsa olabilir	
Kadın	48,9	38,2	12,1	0,4	0,4	100,0
Erkek	46,8	39,2	12,7	1,3	0,0	100,0
Ortalama	48,1	38,6	12,3	0,7	0,2	100,0

Tablo 7. Bekâr kızınızın/kız kardeşinizin erkek arkadaşı olmasını nasıl karşılırsınız?

Cinsiyet (%)	Bekâr bir erkeğin bir kızla arkadaşlığını nasıl karşılırsınız?				Toplam (%)
	Normal karşılırim	Karşı çıkarım tasvip etmem	Evleneceklerse karışmam	Fikrim yok	
Kadın	33,8	54,0	11,4	0,7	100,0
Erkek	25,9	55,1	17,1	1,9	100,0
Ortalama	30,9	54,4	13,5	1,2	100,0

Benzer bir diğer konu da evlilik öncesi kadın erkek ilişkilerinin köy toplumsal hayatındaki değişen yüzüdür. Her iki köydeki kadınlar ve erkeklerin yarısından fazlası nişanlı bir erkeğin nişanlısıyla görüşmesini ve gezmesini normal karşılamaktadır. Üstelik Tablo 8’de net biçimde görüldüğü şekliyle bu olumlu yaklaşıma ‘evlilik’ sonu da dâhil edildiğinde büyük oranlı (% 70 civarında) bir olumlu görüşün ortaya çıktığını görüyoruz.

Bu durum aynı zamanda köy toplumsal hayatındaki değişme ve dönüşümün özellikle kadın ve evlilik konularında geleneksel kabule referansla mümkün olduğunu, değişmenin o referans noktasını mutlaka bir yerlerden görmeyle gerçekleştiğini göstermektedir. Tablo 9’dan görüleceği gibi erkek akrabaların (çocuk ya da kardeşler) nişanlılarıyla (kadınlarla) görüşmesi daha büyük oranda kabul görmektedir. Fakat bu oran, kişilerin kendi kızlarının ya da kız kardeşlerinin nişanlılarıyla görüşmesine gelince ataerkil zihinsel-kültürel tutum refleksiyle daha çok karşı çıktığını görüyoruz. Burada da kadınlar erkeklere göre az oranda da olsa daha toleranslı görünmektedir. Özellikle kadınların sonu evlilik akdi olan ilişkilerde görüşmeye/gezmeye daha olumlu yaklaştıklarını görüyoruz. Bu aynı zamanda kadınların ataerkil sistemin içinde kalarak onun imkân ve çatlaklarını kullanarak nefes alıcı tutumlar geliştirdiğini göstermektedir. Örneğin evlilik, kabul edilen ve güçlü bir kurumdur. Köylerdeki kadınlar bu kurumu bir tür sosyal sütte olarak kullanarak erkek egemen anlayışla pazarlık etmektedirler. Zira Tablo 8’de kadınlar kızların nişanlılarıyla görüşmelerine daha yüksek olumlu yaklaşımın şartı evliliğdir. Ve bu da ataerkil geleneksel değer sistemi içinde anlaşılabilir bir durumdur.

Tablo 8. Bir kadının nişanlısıyla gezmesini/görüşmesini nasıl değerlendirirsiniz?

Cinsiyet (%)	Bir kadının nişanlısıyla gezmesini/görüşmesini nasıl karşılırsınız?				Toplam (%)
	Normal karşılırim	Karşı çıkarım tasvip etmem	Evleneceklerse karışmam	Fikrim yok	
Kadın	53,3	26,1	19,1	1,5	100,0
Erkek	53,8	30,4	15,2	0,6	100,0
Ortalama	53,5	27,7	17,7	1,2	100,0

Tablo 9. Bir erkeğin nişanlısıyla gezmesini/görüşmesini nasıl değerlendirirsiniz?

Cinsiyet (%)	Bir erkeğin nişanlısıyla gezmesini/görüşmesini nasıl karşılırsınız?				Toplam (%)
	Normal karşılırim	Karşı çıkarım tasvip etmem	Evleneceklerse karışmam	Fikrim yok	
Kadın	59,6	22,4	17,3	0,7	100,0
Erkek	56,3	27,8	15,8	0,0	100,0
Ortalama	58,4	24,4	16,7	0,5	100,0

Erkek akraba ya da çocukların nişanlılarıyla görüşmesi tahmin edileceği gibi kendi kızlarının ve kadın akrabalarının nişanlılarıyla görüşmesine göre daha yüksek derecede onay almaktadır. Burada kadınların kendi oğullarına karşı gösterdikleri toleransı kızlarına karşı göstermediklerine tanık olmaktayız. Bu geleneksel ataerkil değer yargıları için

beklenen bir durumdur. Kadınların ilk elden içinde kültürlendikleri sisteme karşı çıkışları doğrudan değil; dolambaçlıdır.

Fakat asıl dikkat edilmesi gereken başka bir sonuç ve tablo daha vardır (Tablo 10). Evlilik geleneksel kültürün ve toplumsal yapının en temel kurumlarından birisi olduğuna göre, burada değişen süreçler ve yeni eğilimler diğer alanlardaki dönüşümün de işareti olabilir. Köylerde “kadın ve erkeğin evlenmeden önce birbirlerini tanımasını doğru buluyor musunuz?” şeklinde sorulan soruya ortalama % 86 gibi çok yüksek bir onaylamanın çıkması bütün bu çelişkili durumların ve toleransın nedeni gibi durmaktadır. Çünkü bu oran klasik geleneksel evlilik ilişkilerinin ve evlenme biçimlerinin toptan dönüşümü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bütün geleneksel yapıyı zorlayan ve bu zorlamaya direnen yapının düğümlendiği noktalardan birisi Tablo 10’daki verilerin bize anlattığı o gerilim ve değişme sürecidir. Ve bu değişme sürecinde bütün görece zayıf konumlarına rağmen kadınların geleneksel ataerkil kültürel sistemin duvarlarını en çok zorlayan ve onları aşmaya çalışanlar olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 10. Evlenmeden önce insanların birbirlerini tanımasını onaylıyor musunuz?

Cinsiyet (%)	Evlenmeden önce insanların birbirlerini tanımasını onaylıyor musunuz?				Toplam (%)
	Evet onaylıyorum	Hayır onaylamıyorum	Kendileri bilir	Fikrim yok	
Kadın	84,2	11,0	4,8	0,0	100,0
Erkek	89,2	5,1	4,4	1,3	100,0
Ortalama	86,0	8,8	4,7	0,5	100,0

Görüşmelerden elde edilen bir diğer sonuç da bu değişen yapıda boşanmaya karşı geleneksel kültürel değerlerin gösterdiği olumsuz tutumda küçük bir hareketliliğin gerçekleşmiş olmasıdır. Buna rağmen yüksek oranlarda bir tepkinin var olduğunu söylemek mümkündür. Boşanma konusunda kadınların ve erkeklerin ortalama % 24’lük bir dilimi hariç, mutlaka boşanmaya olumsuz tepki koymakta ve engellenmesi gerektiğini söylemektedirler. Kadınların erkekler kadar hatta onlardan çok az da olsa fazla oranda boşanmanın nedenleri olabileceği ve bunun anlaşılması gerektiği yönündeki vurguları evlilik kurumunda kadınların rollerde farklılaşmayı kabul ettiklerinin bir işareti olarak okunabilir. Evlilik kurumu kadının ataerkil toplumsal değerlere dahil olmasının en önemli araçlarından birisi olduğundan bu kurumu algılamada ortaya çıkan farklılıklar köylerdeki dönüşümün göstergelerinden birisi olarak da okunabilir.

“Namus” ve Kadın Algısı

Kadın bedeni ve davranışları üzerinden işleyen bir “namus” algısının geleneksel ataerkil toplumun genel bir özelliği olduğu (Hatem, 1987; Fortier, 1975: 278-279) bilinen bir olgudur. “Safılık”, “temizlik” ya da “bekâret” gibi kavramların temelde kadının bedeninin ve en nihayetinde cinselliğinin kontrolüne dayanmaktadır (Parla, 2001; Cindoğlu, 1997; Berger, 1973). Geleneksel toplum, kadına “namus” penceresinden yaklaşır ve kadının bedensel, cinsel, çocuk doğurma süreçleri bu kavramın etrafında döner. Ve bu kavramlar aynı zamanda kadına yönelen şiddetin de hareket noktalarıdır (Koğacıoğlu, 2004). Dolayısıyla bu konuda elde edilen verilerin ciddi anlamda dikkatli okunmaya gereksinimi bulunmaktadır (Tablo 11 ve 12).

Her iki köyde görüştüğümüz kişilere “namus” a dair soruları çok dikkatli bir şekilde sormaya gayret ettik; zira ilk başlarda kadın ya da erkek fark etmeden köylülerin politik doğruluk olarak klişelerden söz ettiklerini gördük. Bunu önlemek için görüşmenin sonlarına doğru “namus” a dair sorular soruldu. Bu bağlamda “namusu kirletenin” kim olduğunu sorduğumuzda kadınlar erkeklerden daha çok sadece erkekleri sorumlu

tutmaktadır. Bu konuda yani erkekleri sorumlu tutmada erkekler ve kadınlar arasındaki oran iki katına yakındır aynı şekilde erkekler de kadınları daha çok sorumlu tutmaktadırlar. Kadın ve erkeğin birlikte “namus”u etkileyeceği düşüncesi büyük bir oranda kadınlar ve erkeklerde hâkim durumdadır. İlginç olan nokta “namus” olgusunda köylü kadın ve erkeklerin benzer oranlarda akrabaları dışarıda tutmalarıdır. Bu durum bize aynı zamanda şunu da göstermektedir. “Namus” önemli bir olgu olarak akrabalık ve geniş aile çevresinden tekil aile ya da hane içine doğru çekilmektedir ve bütün kandaşları/akrabaları kapsayıcılığından uzaklaşmaktadır. Bu, genellemenin ve “namus”la başlatılan suç ve eylemlerin sosyal etki alanlarının da daralması anlamına gelmektedir.

Tablo 11. “Namus”u kim kirletir?

Cinsiyet (%)	Size göre “namus”u kim kirletir?					Toplam (%)
	Erkek	Kadın	Her ikisi de	Bütün akrabalar	Fikrim yok	
Kadın	26,8	7,7	62,5	2,9	0,0	100,0
Erkek	15,2	10,1	71,5	2,5	0,6	100,0
Ortalama	22,6	8,6	65,8	2,8	0,2	100,0

Benzer şekilde “namus”un korunmasında (Tablo 12) kadın ve erkeğin ikili rolleri başat olarak görülmektedir. Burada kadınların önemli kesimi, erkek egemen değerleri içselleştirmiş olmasının da etkisiyle, erkeği “namus” koruyuculuğunda hemcinslerinden daha önde görmektedir. Bu oranın kadınlarda erkeklere oranla yaklaşık iki kat olması içselleştirilen erkek egemen kültürel sistemin sonucu olsa gerektir. Burada bir öncekinden daha ilginç olan “namus” korunmasının çoğunlukla kadın-erkek ikilisine bırakılmış olmasıdır. Aile ve akrabaların “namus” korunmasından bu denli çıkarılması ya da uzaklaştırılması (en azından söylem olarak), özellikle geleneksel ataerkil değerlerin başat olduğu köyler için dikkate değerdir.

Tablo 12. “Namus”u kim korur ya da korumalı?

Cinsiyet (%)	Size göre “namus”u kim korur ya da korumalı?						Toplam (%)
	Erkek	Kadın	Aile	Kadın ve erkek	Bütün akrabalar	Diğer	
Kadın	15,8	15,1	3,7	60,3	4,4	0,7	100,0
Erkek	8,2	15,8	5,1	62,0	8,9	0,0	100,0
Ortalama	13,0	15,3	4,2	60,9	6,0	0,5	100,0

Sonuç ve Değerlendirme

Alan araştırmasında elde edilen sonuçlar itibariyle, toplumsal cinsiyet rollerinde ciddi dönüşümlerin yaşandığını söylemek mümkün görünmektedir. Pratiklere henüz bütün yönleriyle yansımamış da olsa, her iki köydeki kadın ve erkek nüfusun dönüşümünün zihniyet açısından farklı bir yorumlanmaya ihtiyacı olduğu muhakkaktır.

“Namus” ve kadına ya da toplumsal cinsiyete dair “namus”-kadın-ahlâk üçlemesine sahip çekirdek bütün sağlamlığıyla yerinde duruyor. Fakat doğrudan olmasa da bu kavramların dolayısıyla var olan kabuk ya da çeper tutumların dönüşmeye başladığını görüyoruz. Evlilik ve yerleşmeye dair geleneksel değer yargılarının değişmeye başladığını söylemek mümkün görünüyor. Değişen hane yapıları ve çalışma/iş durumlarının bunun itici sebeplerinden olduğu bilinen bir durum olsa da en azından, özellikle evlilik sonrası gelin ve

oğlun aileyle oturmasına uzun süreliğine bir olumlamanın olmadığını görüyoruz. Ve bu konudaki yaklaşımlarda cinsiyet farkı göz önünde tutulmadan bir karşı çıkışın olduğunu görüyoruz. Bu anlamda, gelin ve oğulları üzerinde iktidarını gerçekleştiren bir kayınpeder veya kaynana olgusu da dönüşmektedir. Kadınların erkeklerden daha fazla kızları ya da oğullarıyla evlenince hane içinde birlikte oturmaya karşı çıkmaları, geleneksel ataerkil ilişkilerin kadınlar üzerinden yürüyen ayaklarından birisinin bu alanda ortadan kalktığını söyleyebiliyoruz. Çok net bir biçimde görüştüğümüz kadınlar erkeklerle farklı düşüncelere sahiplerdir.

Diğer taraftan evliliğe paralel giden ve birbirlerini karşılıklı belirleyen süreçlerden birisi de kadınların çalışması olgusudur. Bu konuda kadınların da en az erkekler kadar çalışmayı normal olarak görmeye başladığı sonucuna ulaşıyoruz. Bu sürecin de geleneksel hane yapılarındaki parçalanmayla ilgisi olduğu açıktır. Burada en ilginç nokta, kadınların en az erkekler kadar bekâr kadınların çalışmasına verdikleri destektir ki, bunun da ekonomik etkenlerin başatlığının bir göstergesi olduğunu düşünüyoruz.

Ataerkil değerler sisteminin ve işleyişin kendini en incelikli bir biçimde var ettiği miras ve mülk paylaşımı konusunda da ciddi bir dönüşümün yaşandığı göze çarpmaktadır. Mirastan ya hiç pay almayan ya da geleneksel toplumsal değerler sisteminin kabul ettiği bir tür 'hülle' yoluyla mirasa ortak olmayan daha yaşlı kadın kuşaklara nazaran hem kadın hem erkekler kadının pay almasını sıradan bir hak olarak görmeye başlamıştır. Bu sürecin de köylerin yaşadığı somut ekonomik dönüşümle doğrudan bir ilişkisi olsa da tek nedenin bu olmadığı, köylerin yaşadığı demografik, eğitim ve kültürel dönüşümle de bağlantılı olduğu söylenebilir.

Köylerdeki toplumsal cinsiyet algılarının çekirdeğinde yer alan "namus" ya da "ahlâk" algısı değişmeye karşı en dirençli noktaları oluşturmaktadır. Geleneksel ataerkil değerler sisteminin köy toplumsal hayatındaki diğer değişimlere rağmen "namus" ve ahlak odaklı algılarındaki değişimlerin yavaş olduğunu gözlemlemek mümkündür. Genel kabullerin aksine, ekonomik ve demografik göstergelerdeki değişimlerle doğrudan bir bağlantısının olmadığı rahatlıkla görülebilmektedir. Çünkü "namus" ve ahlak gibi derin zihniyet kalıpları ve tarihsel kültürle oluşmuş bu tip yapıların, algıların değişiminin kuşaklar boyu süreceği anlaşılmaktadır. Çünkü bu yapıların doğrudan ekonomik ve demografik yapıyla olan bağı oldukça zayıf görünmektedir. Böyle olunca da kadın ya da erkekler arasında "namus"-ahlâk anlayışı konusunda bir algı farkının olmadığı bir sonuç çıkmaktadır. Kadınlar ve erkekler için küçük farklılıklara rağmen benzer algıların olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu konuda en ciddi değişim "namusun korunmasında" birinci derecede aile fertleri dışındaki yakın akrabaların bireyler açısından kaybolan etkisidir. "Namus"un geleneksel algıdaki kurulumundan ayrılarak aile içine çekilmesi fakat bununla birlikte aynı merkezi konumunu sürdürüyor görünmesi dikkate değerdir. Burada özellikle belirtilmesi gereken konu, kadınların "namus" olgusunda üzerlerinde geleneksel ataerkil toplumsal değerlerin yaktığı bütün "koruma", "kirletme" gibi süreçleri giderek erkeklere doğru yığmasıdır ki, bu ciddi anlamda kadınların zihniyetindeki algı değişiminin bir işareti olarak görülebilir.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka olgu da, evlilik öncesi kadın erkek tanışma ve görüşmesinin gerekliliğine dair görüşlerdir. Burada kadınlar ve erkekler evlilik öncesi tanışma ve görüşmeleri 'normal' bir davranış olarak belirtse de, özellikle erkeklerin kendi kızları ya da kadın akrabalarının erkeklerle görüşmelerine daha olumsuz yaklaştıklarını görüyoruz. Kadınların bu noktada görece erkek egemen değer yargılarından farklılaştığını görmekteyiz. Hem erkekler hem de kadınlar için 'evlilik', öncesindeki kadın-erkek ilişkilerinin farklılaşmasına gösterilen rıza için bir tür paravan olmaktadır. Gelecekte kadın-erkek evlilik öncesi ilişkilerinde, bu paravanın (evlilik şartı) değişime uğrayacağını söylemek mümkün görünmektedir. Çünkü sürecin sonucunda evlilik akdini içeriyor olsa da, bu tür flörtlere verilen onay geleneksel ataerkil zihniyet için kaydedilmesi gereken bir

dönüşümdür. Burada da kadınların, beklentilerin tersine erkeklerden ayrılmaya başladığını söylemek gerekmektedir.

Sonuç olarak; köylerdeki geleneksel ataerkil değerler sisteminin geneli baz alındığında, anlamın merkezinde ya da çekirdeğinde yer alan düşüncelerde/algılarda radikal bir değişime göze çarpmasa da kültürel yapıyı oluşturan daha dış çeperdeki kabuk algılarda bir değişimin olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Ve çok net olan olgu olarak değişimin bu kültürel yapıda olduğu kadar nesnel hayat koşullarında da bu dış çeperden merkeze doğru gerçekleşiyor görünmektedir. Yine bu süreçte temel değerler de olmasa da kadınların erkeklerin değer yargılarından küçük oranlarda farklılaştığı bir gerçektir.

Kaynaklar

- Akçay AA. (1998) Toprak ağalığından kapitalist işletmeciliğe Türkiye tarımında büyük topraklı işletmeler. Köymen O (Ed): *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 115-131.
- Akşit B. (1985) *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme - Toplum, Siyaset ve Kültür Dönüşümleri Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Akşit B. (1998) Cumhuriyet döneminde Türkiye köylerindeki dönüşümler. Köymen O (Ed): *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 173-186.
- Aydın Z. (2002) The new right, structural adjustment and Turkish agriculture: rural responses and survival strategies. *The European Journal of Development Research* 14(2):183-208.
- Aydın Z. (2010) Neo-liberal transformation of Turkish agriculture. *Journal of Agrarian Change* 10(2):149-187.
- Berger D G., Wenger MG. (1973) The ideology of virginity. *Journal of Marriage and the Family* 35(4):666- 676.
- Bernstein H. (2009) *Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri*. Köymen O (Çev): İstanbul: Yordam Kitap.
- Campbell JK. (1976) *Honour, Family, and Patronage*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Cindoğlu D. (1997) Virginity tests and artificial virginity in modern Turkish medicine. *Women's Studies International Forum* 20(2):253-261.
- Delaney C. (2001) *Tohum ve Toprak Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. Somuncuoğlu S, Bora A.(Çev): İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit MC, Karkıner N, Büke A. (2009) Köy sosyolojisinin daraltılmış kapsamından tarım-gıda-köylülük ilişkilerine yönelik bazı değerlendirmeler. *Mülkiye* 33(262):41-61.
- Eserpek A. (1979) *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme Erzurum'un İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Eserpek A. (1992) Family in transition: emigration and changing household structure in a Turkish village. *Sosyoloji Dergisi* 3:97-116.
- Fortier L. (1975) Women, sex and patriarchy. *Family Planning Perspectives* 7(6):278- 281.
- Galvin KL. (2001) Schneider revisited: sharing and ratification in the construction of kinship. Stone L. (Ed): *New Directions in Anthropological Kinship*. Lanham Boulder New York Oxford: Rowman & Littlefield Publishers,109-124.
- Günaydın G. (2009) Türkiye tarım politikalarında "yapısal uyum": 2000'li Yıllar. *Mülkiye* 33(262):175-221.
- Hatem M. (1987) Class and patriarchy as competing paradigms for the study of middle eastern women. *Comparative Studies in Society and History* 29(4):811- 818.
- Ilcan SM. (1994) Peasant struggles and social change: migration, households and gender in a rural Turkish society. *International Migration Review* 28(3):554-579.
- Johnson, K. (2001) Media and social change: the modernizing influences of television in rural India. *Media Culture Society* 23(2):147-169.
- Kandiyoti D. (1974) Some social-psychological dimensions of social change in a Turkish village. *The British Journal of Sociology* 25(1):47-62.
- Kandiyoti, D. (1977) Sex roles and social change: a comparative appraisal of Turkey's Women. *Signs*, 3(1):57-73.
- Kandiyoti D. (1988) Bargaining with patriarchy. *Gender and Society* 2(3):274-290.
- Kandiyoti DA. (1987) Emancipated but unliberated? Reflections on the Turkish case. *Feminist Studies* 13(2):317-338.

- Kardam F. (2005) Türkiye'de namus cinayetlerinin dinamikleri eylem programı için öneriler sonuç raporu. Ankara: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- Koğacıoğlu D. (2004) The tradition effect: framing honor crimes in Turkey. *A Journal of Feminist Cultural Studies* 15(2):118-151.
- Koğacıoğlu D. (2009) Gelenek söylemleri ve iktidarın doğallaşması: namus cinayetleri örneği. *Cogito* 58:350-384.
- Köymen O. (2008) *Kapitalizm ve Köylülük - Ağalar, Üretenler, Patronlar*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Köymen O. (2009) Kapitalizm ve köylülük. *Mülkiye* 33(262):25-39.
- Newby H. (1983) The sociology of agriculture: toward a new rural sociology. *Annual Review of Sociology* 9:67-81.
- Parla A. (2001) The "honor" of the state: virginity examinations in Turkey. *Feminist Studies*, 27(1):65-88.
- Ruggi S. (1998) Commodifying honor in female sexuality: honor killings in Palestine. *Middle East Report* 206:12-15.
- Schlegel A. (1991) Status, property and the volume on virginity. *American Ethnologist* 18(4):719-734.
- Strathern M. (1985) Kinship and economy: constitutive orders of a provisional kind. *American Ethnologist* 12(2):191-209.
- Tambiah SJ. (1958) The structure of kinship and its relationship to land possession and residence in Pata Dumbara, Central Ceylon. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 88(1):21-44.
- Tillion G. (2006) *Harem ve Kuzenler*. Tekeli Ş. ve Sirman N. (Çev): İstanbul: Metis Yayınları.
- Toktaş S, Cindoğlu D. (2006) Modernization and gender: a history of girls' technical education in Turkey since 1927. *Women's History Review* 15(5):737-749.
- Walby S. (1997) *Theorizing Patriarchy*. Oxford & Cambridge: Blackwell.